LIBRARY OF SCANPAN

Milliyet 'in "Kültür Mirasını Koruma" Kampanyasının Armağanıdır.

İSTANBUL'dan GÖREME'ye kültür mirasımız

10. FASİKÜL

● *XIX. yüzyılda Haliç'te, sanayi tesislerinin devreye girmesiyle büyük çapta çevre çözülmesi baş göstermişti. Gene de, Eyüp dolaylarını konu edinen bu tablodan da anlaşılacağı gibi, durum bugünküne göre hayli farklıydı: Henüz Haliç, tam tamına yaşanmaz bir hale gelmemişti.*

Saadâbâd kasrile teferruatı 1730 tarihinde Patrona vakasında tahrip edilmiş ve yıllarca harabe halinde kalmıştır.

1871 tarihinde Üçüncü Selim bu binaları yeniden inşaa ettirmiş ve bahar mevsimlerini burada geçirmeye başlamıştır.

Sultan Mahmut 1828 tarihinde çağlayanları ve kasırları tamir ettirmiş, bunlara ilâveten çadır köşkü yeniden inşa edilmiştir.

Eskiden zengin ve fakir herkes Kâğıthane civarını çok sever, gezmek ve eğlenmek için oraya giderdi.

Hasköy ve Ayvansaray sahillerinden itibaren Kâğıthane'ye kadar olan sahillerde yükselen saraylar, köşkler ve lâle bahçeleri gözler önüne bir hayâl alemi sererdi.

Haliç'in o zamanki manzarası hayâl edilerek şimdiki harap durumuna bakılacak olursa üzülmemek kâbil değildir.

BALIKHANE NAZIRI ALİ RIZA BEY, 1922

İSTANBUL S.O.S

Tanıkların kaleminden dünden bugüne

Haliç (I)

Hazırlayan: Sevin OKYAY

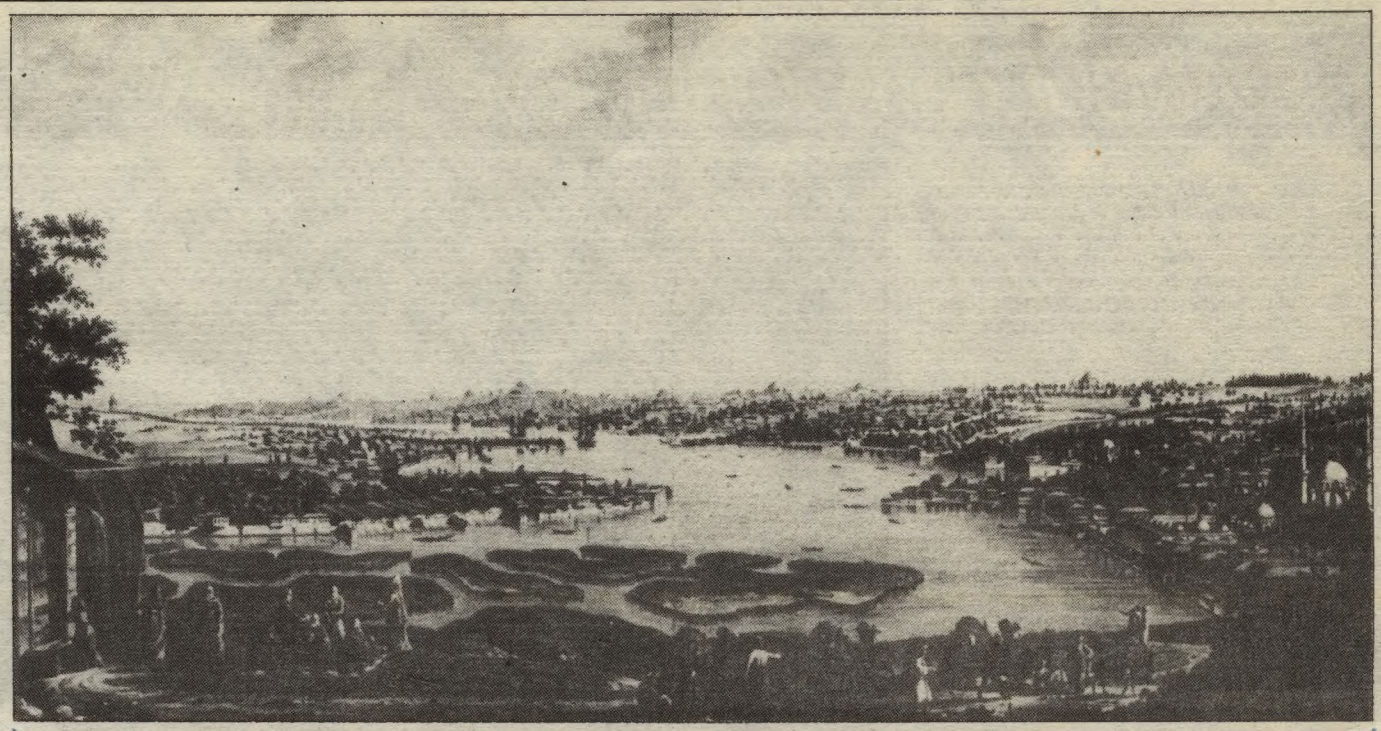

● *Eyüp sırtlarından Haliç'i gösteren bu siyah-beyaz gravür, şair Nedim'in bütün Divan'ına yayılan görkemli çevreyi açıklıkla gösteriyor.*

"...Ümitsizce, ama beni sarhoş eden bir hazla hem görüyor, hem konuşuyor, hem de yazıyorum. Haydi bakalım! Önümüzde, geniş bir nehir gibi Altınboynuz görülüyor. İki yüksek sahilinin üzerinde birbirine muvazi olarak uzanan ve sekiz millik tepeleri, vadileri, körfezleri, burunları içine alan sıra sıra kasabalar var; kat kat yükselen yüzlerce bina ve bahçe; renk renk ev, cami, saray, hamam, köşk setleri ve bunların arasından upuzun fildişi kuleler gibi semaya yükselen bir sürü parlak külâhlı minare. Köyleri ve iskeleleri çelenk çelenk saran selvi korulukları tepelerden denize kadar karanlık çizgiler halinde iniyor; her tarafa dağılmış, her taraftan fışkıran gür bir yeşillik tepeleri süslüyor, çatıların arasından kıvrılıyor ve kıyılara doğru meylediyor."

Bir düşler ülkesini resmeden bu tablonun konusunu, bugünkü manzaradan pay biçerek çıkartmaya çalışmak her yiğidin harcı değil. İstanbul'a 28 yaşında gelen İtalyan yazar Edmondo de Amicis'in "İstanbul" (1874) adlı kitabında, böylesine büyük bir coşkuyla (kendisi, heyecandan titrediğini söylüyor) anlattığı yer, o günün Altınboynuz'u... Üstelik, "İstanbul'u anlatmaya kim cüret edebilir?" diyerek, tasvirinin yetersizliğini peşinen kabul etmeyi de ihmâl etmeden...

İlk çağlardan beri sakin ve emin bir liman, bir ticaret merkezi, Amasyalı Strabon'a göre, "palamut balığının gayet bol ve elle bile tutulabilecek kadar kolay" yakalandığı balık hazinesi; fethe kadar koyun ağzına gerilmiş zincirle, saldırıların şehrin bağrına uzanmamasını sağlayan bir set; ve Osmanlılar devrinde de, başta Eyüpsultan Türbesi olmak üzere, sembolik mezar yerleri ve ziyaret yerleri ile manevî zenginliğe sahip ve şehrin eşsiz siluetinin en fazla tadına varılarak seyredilebildiği yer olan Haliç; suların üstünden süzülüp giden, iki ucu sivri, ancak dibine oturulabilen hafif primeleriyle, bir ulaşım merkezi ve yemyeşil bir gezinti yeri olan Haliç, bugün bu özelliklerinin çoğunu yitirmiş haldedir.

Once, ilki 1838 yılında tamamlanan köprülerin yapımı, sonra da yelkenli gemilerin yerini demir tekneli, buharla işleyen vapurların alması, Haliç'in, tarih boyunca birçok ressamı esinlendiren romantik görünümünü yavaş yavaş sildi. Ünlü tersane yeni koşullara uyacak şekilde değiştirilirken, iki kıyıda fabrikalar, atölyeler mantar gibi yerden bitti. Böylece, yüzyıllar boyu İstanbul halkının dinlenmeye, eğlenmeye gittiği sayfiyeye çıktığı Haliç'in yeşilliği, mesire özelliği de bir kalemde silindi. Fabrika artıklarının zehirleyici etkisiyle suyun rengi değişirken, her türlü süprüntüyü dere yatağına atan kontrolsuz bir sanayi, Kâğıthane vadisini de, kış aylarında taşan derenin kapladığı bir bataklığa dönüştürdü. Haliç'in yukarı bölgesi hızla doldu, dere ağızları tıkandı. 1940'lı yıllara kadar vapurların sefer yaptığı Kâğıthane İskelesi, sandal bile yanaşamaz duruma geldi.

Oysa, Osmanlı devrinde dere, düzenli bir bakıma tâbi tutuluyordu. Yamaçlarda erozyonu önlemek için, otların koparılması bile yasaklanmıştı. Derenin çamurunun çıkarılıp, topların dökümünde kalıp yapmada kullanıldığı için, Haliç'e çamur getirmesi de önlenmişti. Bu kontrol ortadan kalkınca, Haliç'in dibinde kalın bir çamur tabakası oluştu. Bu tabakanın bir gömü zenginliğinde olduğuna kuşku yok. Derler ki, 1850'de gemiye binerken elinden altın kesesini düşüren bir Fransız tüccarın koy dibine saldığı dalgıç, burada kese yerine yirmi tane tunç top bulmuş. Bir Beyoğlu eğlencesinden dönüşte, gece köprünün açık olduğunu farketmeyip Haliç'e düşen bir paşazadenin de iki atlı arabası ile uçsuz-bucaksız çamur tabakasında yitip gittiği biliniyor. Tersane ve kalafat yerlerinin önünde, bakımsızlıktan ya da ihmalden batıp giden gemiler de, bu gayya kuyusunda çamurlara ve tarihe karışıp gitmiştir.

Bu süprüntü yığınında balığın namı bile kalmadığı, Haliç'teki balık nesli tükendiği gibi, gezgin balıkların da artık buraya uğramadığını söylemeye gerek bile yok, tabiî...

Bırakalım Osmanlı devrinin zengin, hareketli, eşsiz güzellikteki Haliç'ini, ilkçağın sakin ve emin limanı bile bugünkü görüntüyü akla getirmekten ne kadar uzaktı halbuki. Bir efsaneye göre, ilk kez Yunanistan'daki Megara'dan, Byzas başkanlığında yeni bir yurt aramak için yola revan olanlar, Marmara'ya hâkim bir tepe üzerinde ilk koloniyi kurmuşlardı. Prof. Dr. Semavi Eyice, Bizantion'lu Dionysios'tan naklen, yarımadanın en ucunda, Sarayburnu'nu taçlandıran birinci tepenin üzerinde kurulan ve Byzantion'un çekirdeğini oluşturan Khrysokeras'ın kusursuz ve çok güvenilir bir liman olduğunu belirttikten sonra, İlk çağda iki kıyıda rastlanan önemli yapıların adlarını şöyle sıralıyor:

"Perslerin İstanbul önlerine geldiklerinde tahrip ettikleri Hera Mâbedi Eminönü'ne hâkim bir yükseklikte, Hades Mâbedi ise, onun az ötesinde bulunuyordu. Süleymaniye yamacı ise, Skiros kayalıkları olarak adlandırılıyordu. Bunun eteklerindeki kıyı balık avına çok uygun oluşundan Kukla olarak adlandırılmış ve burada bir Athena mabedi yapılmıştı. Az ileride Unkapanı'na inen vadinin ucunda evvelce mevcut olan ve Melias denilen koy ise, balığın en bol olduğu yerdi. Bu bölgede bir Zeus Mâbedi yükseliyordu. Fener'e doğru denize dik olarak inen Mellapokopsas Burnu'ndan sonra gelen koylar balık bakımından zengindi."

Haliç'in sularında oynaşıp duran, elle tutulur bolluktaki balıklar, konusuna Osmanlı Devri'nde de değinilmiş. Bernard Lewis Alay Köşkü önünden yapılan esnaf geçit törenini anlatırken, balıkçılardan da söz ediyor: "Karatya denen ağlarla balık tutan balıkçılar, İstanbul limanında, Sarayburnu'ndan Eyüp'e kadar, her iki kıyı boyunca, Karatya denilen yüzelli ağ saydık. Petri kapısını Sultan II. Mehmed'e açan Rumların soyundan gelme on balıkçı, bugün bile, her türlü vergiden ve yükümlülükten muaftır ve balıkhane Emini'ne öşür filan vermezler...Karatya, evden kıyıya doğru uzatılmış bir sırık ve ucuna bağlanmış bir ağdan ibaret düzene verilen addır. Balık, bu ağla tutulur. Liman kıyısında yaşayan Rumların tümü de Bostancıbaşı'nın yargı çevresine girerler ve onun izni olmaksızın denize sırık dikemezler."

Yalnız balık mı? Evliya Çelebi seyahatnamesinde, tersane bahçesini anlatırken şöyle diyor: "Deniz kenarında İbrahim Han bir kasr bina ettirmiştir. Bahçe önündeki denizde istiridye çıkar. Ayrıca avcuları vardır. Rakı içenler zeytinyağı ile pişirip yahut limon ile çiğce yerler, bade içerler. Amma rakı içmeyen bir adam devam üzre beş on gün istiridye yise, her gice ehli ile ve naehli ile on kere buluşmak ister."

İlkçağın Haliç'i denizi sakin ve tertemiz olan çevresi yeşillikle kaplı, küçük koylarla bezenmiş bir limandı. Ortaçağda ise, genişliği ve derinliği nedeniyle, Haliç'in tümü değil de, kıyıdaki koylar liman görevini yerine getiriyordu. Son Roma İmparatorluğu'nun

● *Thomas Allom'un bu gravürü 1841 tarihini taşıyor.*

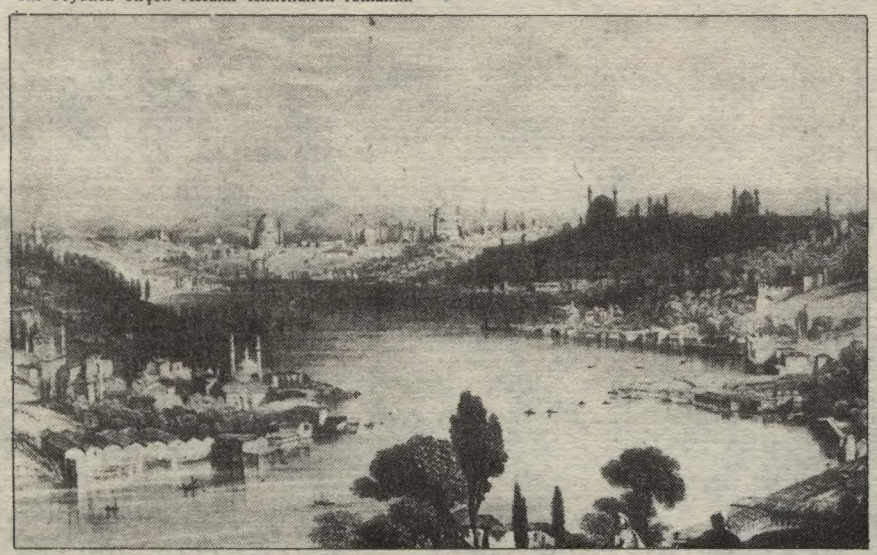

Nahid Sırrı Örik'ten Haliç için ilginç bir öneri (1945)

"Fakat şimdi İstanbul'u denizler üstünde bir şehir haline getirmek işine sistemle ve hararetle devam edilmektedir ve İstanbul'un Türkler eline geçişinin 500'üncü yılının kutlanacağı gün şehri imkânın son haddi derecesinde güzelleşmiş ve mamur olmuş bir halde dünyaya arzetmek kararını hükümet katiyetle vermiş bulunmakta, bunu tahakkuk ettirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple, fikrimi ve teklifimi, üzerinde durulacağı ümidini besleyerek yeniden bildiriyorum:

Kâğıthane Deresi'nin —tamirine karar verilmesi için tamir edilmez bir hale gelmesini maalesef beklemiş bulunduğumuz— Çağlayan Kasrı önlerinden başlayıp ve Şişli arkasındaki vadilerden geçip İhlamur önündeki dereciğe varan yolun Beşiktaş'ta denize ulaşacak bir kanal haline sokmayı, bu suretle de Haliç'i Boğaziçi'yle birleştirmeyi teklif etmiştim... Bunu tekrar ettiğim gibi, ilâve olarak da, Kâğıthane Deresi'nden Boğaziçi'ne açılacak kanal Yıldız eteklerinden İhlamur'a ine dursun, bundan ayrılacak bir başka kanalın Yıldız'ın arkasındaki vadilerden geçirilerek Ortaköy'ü ikiye ayıran dereye vardırılmasını ve o dereden geçen ikinci kanalın Haliç'i Boğaziçi'ne bir kere daha bağlamasını teklif ediyorum. Bu suretle, Beşiktaş'la Ortaköy içlerinde birer Venedik semti vücuda getirmek de mümkün olacaktır. her tarafı başka diyarların güzelliklerini de bazen tekrar eden, İstanbul cihetinin yüksek ve eski hanlar yükselen sarp yokuşlarında İç Asya, Beyoğlu'nun ve Galata'nın bazı eski köşelerinde İtalyan beldeleri hatırlanan, liman ve sahilleri de Napoli ile Riodöjaneyro'ya benzetilen İstanbul, bir köşesinde de dünyanın en şirin beldelerinden birini, Venedik'i yaşatmış olacaktır. Fakat ilâve etmek lâzımdır ki, bu kanalların ve hiç değilse birinin, Beşiktaş'a inecek olanının açılmasını teklif ettiren şey, sadece İstanbul'da bir Venedik parçası vücuda getirmek arzusu değildir. Fakat bu kanalların boşluklar ortasından geçecek taraflarına Haliç'i kaplayan fabrika ve tezgâhların bir kısmını ve hele Boğaziçi'ndeki, bilhassa Kuruçeşme'deki kömür depolarını taşıyarak bu zaruri, elzem, fakat korkunç çirkinlikleri şehrin iç ve gizli köşelerine hapsetmek, Boğaziçi'ni bu hareketten ve bu sükuttan kurtarmak kaygısıdır. Hattâ, bu iki kanal açıldıktan sonra, suriların dışından ve bunlara muvazi bir hat çizerek Eyüp'le Yedikule arasında, yani Haliç'le Marmara'yı asıl İstanbul'un arkasından birbirlerine bağlamak suretiyle, bir üçüncü kanal açılması ve öteki kanallara sığmayacak, veyahut bu taraf için uzak düşecek olan birtakım yeni depo, fabrika ve antrepoların da buralarda vücuda getirilmeleri pek mümkün, temin edeceği büyük menfaatler de kısa bir zaman içinde masrafını korur işlerdendir.

Bu kanallar açıldıktan sonra ise, zaten denizler üzerindeki mevkiini almış, her taraftan denize bakmaya başlamış olan İstanbulumuz, denizler üzerinde kurulmuş ve her köşesine sulardan geçilip gidilir bir efsâneler şehri hüviyetini daha da çok kazanmış olacaktır.

"Hayat ile Kitaplar" Cilt I, Nahid Sırrı ÖRİK, Şubat 1945"

● *1980 yılında uçaktan çekilen bu fotoğrafta Haliç'in, gravürlerle karşılaştırıldığında nasıl çarpık bir dokuya dönüştüğü görülüyor. (Fotoğraf:Hasip Uras)*

son yüzyılında ve Ortaçağ başlarından sonra İstanbul imar edilip gelişmeye başlayınca Haliç de bir iç liman olarak daha büyük önem kazandı. IV. yüzyıl başlarında şehri Roma'nın yanı sıra ikinci bir başkent haline getirmek isteyen Konstantin Haliç'te, Cibali ile Fener arasında bilinmeyen bir noktadan başlayarak Marmara'ya kadar inen yeni surlar yaptırdı. 395 yılından sonra da, II. Theodosius döneminde, Batı'da Ayvansaray'dan Marmara'ya inen surlar yapıldı. Böylece Haliç, şehrin bir yanında boydan boya uzayan geniş ve önemli bir limana dönüştü. VI. yüzyılda Yapılar adlı bir kitap yazan Prokopios kış fırtınalarında gemicilere emin bir sığınak oluşturan Haliç'in, boydan boya her yanında demirlemenin mümkün olduğunu söylüyor. Yani artık Haliç, Akdeniz'in bellibaşlı doğal limanları arasındaki yerini almış durumda.

Ortaçağ'da ticarî önemi daha da artan Haliç'in bu özelliğini şehrin bir özelliğiyle açıklamak mümkün. Büyümesinin merkezi 1. tepeden başlayan İstanbul'un merkezden başlayan anayolu Haliç'e paralel tepeler üzerinden gidiyordu. Haliç'in limanla olan ilişkisi nedeniyle buraya yaklaşan yolun çizgisi hiç değişmedi. Prof. Doğan Kuban, "Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler"inde, "Kentin aynı yönde bulunan bölgeleri arasında bile ulaşım deniz yolu ile yapılmıştır. Örneğin Eyüp ile İstanbul arasındaki ulaşım için en iyi araç kayıklardı" diyerek, şöyle devam ediyor: "Kentin kıyılar boyunca gelişmiş olmasını, yoğunlukların sur içinde Haliç ve Marmara kıyılarına yakın, diğer bölgelerde ise kıyı boyunda lineer olarak gelişmesinin nedeni açık olarak budur" diyor. Prof. Kuban, kentleşme ve ulaşımın bu özelliğine örnek olarak da XVI. yüzyılda Piyale Paşa'nın külliyesini inşa ettirdiği zaman açtırdığı kanalı gösteriyor. Su ulaşımının önemini vurgulayan bu örneğe, Evliya Çelebi de değinmiş:

"Koca Piyale Paşa on iki bin esire malik olduğundan Kasımpaşa'nın nihayetinde bir cami, bir medrese ve tekke inşa ettirmiştir. Lâkin camiin cemaati olmadığından cemaat peyda etmek için deryayı kesüp tâ camie kadar bir saat yere deryayı götürmüştür."

Yine Ortaçağ'a dönelim. Kuzey-Güney, Doğu-Batı ticaret yollarının kesiştiği, dünyanın dört bucağından gelen tüccarların buluştuğu, alınan gümrük harçları ile İstanbul'u da zenginleştiren bir bölge. Haliç kıyılarındaki yerler, kapılar, iskeleler ve arkalarındaki kiliseler ve manastırlarla adlandırılıyor artık. Prof. Dr. Semavi Eyice, "İstanbul'un Haliç'e komşu olan kıyısında vebunun arkadaki yüksekliklerinde gerilere doğru birçok manastır sıralanıyordu" diyor. Bilhassa Haliç'e hâkim burunlar ve tepelerin yüksek noktaları böyle dinî tesislerin kurulmasında tercih edilmişti. Adları kaynaklarda geçen bu çeşit tesislerden bir kaçının kiliseleri günümüze kadar gelmiştir." Sonra da bu örnekleri sıralıyor. XII. yüzyıldan kalma İsa Pantokratoros kilisesi, Zeyrek kilise camii olarak günümüze gelmiş. Pantepoptes manastırının kilisesi ise, Fatih vakfından Eski İmaret Camii olarak durmakta. Bizans'ın Ayasofya'dan sonraki ikinci büyük mabedi olan büyük Havariler Kilisesi'nin yerinde şimdi Fatih Camii yükseliyor.

Cibali'de eski Theodosia kilisesi, Gül Camii, Ayakapı taraflarında bir şapel, XVI. yüzyılda Sinan Paşa Mescidi olan bir başka şapel... Önceleri Panagiotissa, sonra Mongouliotissa adı verilen ve hâlâ kilise olarak kullanılan Fener sırtlarındaki mabet. Şimdi Fethiye Camii olan Pammakaristos Manastırı, Karagümrük'de Kasım Ağa, Kefeli ve Odalar Mescidi olarak bildiğimiz bazı eski manastır kalıntıları... Kilisesi sonradan Kariye Camii adını alan Khora Manastırı, yerine başka bir kilisenin yapıldığı Blakhernai. Meryem Kilisesi ve ayazması, daha önceleri yerinde belki Thekla kilisesinin bulunduğu Atik Mustafa Paşa Camii.

Peki, ya Osmanlı devrinde? Yine Prof. Doğan Kuban'a başvuruyoruz: "Anıtsal yoğunlaşmanın konut yoğunlaşması ile parallelliğine kent topoğrafyasının siluet ve yol strüktürü ile ilişkisinin doğal sonuçları da katılınca, kentin büyük yapılarının Haliç'e paralel tepeler çizgisinde bulunması olağandır. Saray, liman ve ticaret bölgeleride aynı yönde olduğu için tarihsel, İstanbul'un en etkili görüntüsü Haliç'e dönük olarak meydana gelmiştir. Bir bakıma Topkapı Sarayı ve Sultanahmet bu siluetin Marmara'ya dönen köşesidir."

Bu unsur, Haliç'in Türk devrindeki görüntüsünün değişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Alman mimar Prof. B. Taut, İstanbul'un büyük camilerini, Haliç'e hâkim tepelerde kurulduklarını için "şehir taçları" (Stadtkrone) diye adlandırır. İstanbul'un kurulduğu yarımadanın belkemiğini oluşturan tepeler silsilesi üzerine kurulan bu camileri, De Amicis şöyle sıralıyor, büyük bir hayranlıkla:

"Solda, herbirinden kurşun kubbeli ve altın minareli dev gibi bir camiin yükseldiği kocaman tepelere yayılmış İstanbul: Beyaz ve pembe Ayasofya, altı minareli Sultanahmet, on kubbeli Süleymaniye, denize akseden Valide Sultan Camii, dördüncü tepede, Fatih Camii, beşinci tepede, Sultanselim Camii, altıncı tepede ise Tekfur Sarayı var, hepsinden yükseği ise, Çanakkale'den Karadeniz'e kadar, iki kıtanın kıyılarına hâkim Serasker Kapısı'ndaki beyaz kule."

Ahmet Refik Gorbon'a göre 1910-1925 arası EMİNÖNÜ

"Pek dar olan bu meydanın köprüye yakın olan köşesinde tramvay durak yeri ve makası vardı. Hemen yanı başında da atları sıska, eskice kupa ve fayton kira arabaları bulunurdu.

Meydanın Balıkpazarı köşesinde bulunan Valide Han'ın ortasındaki kıraathane, iş sahipleriyle muamelecilerin buluşma yeri idi. Burada kahve, çay, nargile içilir, mermer masalar üzerindeki küçücük mangallardan sigaralar yakılır, nargilenin ateşi tazelenir, kamıştan yapılmış gergef gibi bir âlete geçirilmiş günlük gazetelerle Servet-i Fünun mecmuası, bu âletin sapından tutularak okunurdu.

Valide Han'ında terziler, tüccar ve konfeksiyoncu yazıhaneleri, emanetçiler ve zamanın meşhur diş tabibi Prof. Halid Şâzi Bey merhumun muayenehanesi vardı. Han'ın alt kat dükkânlarında eczane, şekerci, arnavut ciğerci, bakkal ve lokanta mevcuttu.

Köprüye nâzır hazır elbiseci Mayer, İpekçi Kâni mağazaları, Selânik Bonmarşesi, Şefizade'nin tütüncü dükkânı, bir fesçi ve yine o sırada İngiliz malları satan bir dükkân ile oyuncak ve muhtelif eşya satan "Binbirçeşit Mağazası" vardı.

Yenicami merdivenleri karşısında arkaları köprüye dönük sekiz, on kadar dükkânda ayakkabı ve fes satılır ve kalıplanırdı. Tunuslu seyyar Arap fesciler de "fes fes" diye bağırarak mallarını satmağa çalışırlardı. Şimdiki Nimet Abla'nın dükkânının karşısında birkaç sene evvel istimlâk edilip yıkılan köşe başındaki bina, zamanın meşhur hazır elbisecisi Stein'in ticarethanesi idi. Yanındaki Emlâk Kredi Bankası binasında İstanbul Bidayet Mahkemesi mukavelat muharriri, yani noterinin yazıhanesi vardı. O binanın hemen yanındaki gümrük kapısında zamanın kamyonları olan manda arabaları bulunurdu. Gümrükten çıkan mallar, balyalar, Çakmakçılar Yokuşu ve Balıkpazarı'ndaki mağazalara taşınırdı. Ayrıca sırık hamalları da vardı. Malın ağırlığına göre bir sırıkla iki hamal veya iki sırıkla dört hamal "destur varda" diyerek ve talimli adımlar atarak eşyaları mağazalara taşırlardı. Manda arabaları, aynı zamanda yazlığa, kışlığa gidenlerin ev eşyalarını da Şirket-i Hayriye'nin "Sahilbend" veya "Suhulet" vapurları karşı sahile geçirerek yerlerine kadar taşır ve sağ salim teslim ederlerdi. Manda arabacılarının en usta ve emniyetlisi de Palabıyık Kıpti Yuvan idi."

"İstanbul Ansiklopedisi, cilt 9, s. 5078, "Eminönü Meydanı" maddesi, 1959-60.

Bir muhteşem sünnet düğünü'nde HALİÇ (1719)

"1719 yılında Lâle Devri'nin padişahı Üçüncü Ahmed, Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Beyazıd isimlerindeki dört şehzadesi ile İstanbul'dan 5000 fakir çocuğu sünnet ettirmişti.

Deniz eğlencelerinden şayanı dikkat diğer bir sahne de düğünün son günlerinde görünmüştü: Padişah Aynalı Kavak kasrında idi, hemen bütün İstanbul halkı kayıklarla Haliç'e dökülmüştü.

Seyirci kayıkları o kadar çoktu ki, denizin yüzü kayıkla örtülmüştü. Kürekleri kımıldatmanın bile imkânı yoktu. Gemilerin üstü ise mahşer gibi doluydu. O gün, deniz eğlenceleri arasında sabık Mimarbaşı İbrahim Efendi'nin timsahı binlerce insanı hayretten hayrete düşürdü. İbrahim Efendi tarafından yapılan bu timsah sureti,üç çifte bir piyade büyüklüğünde idi. Üst çenesini açıp kapıyarak deniz yüzünde yarım saat kadar dolaşmış, sonra denize dalmıştı. Zevk ile seyredilen bu timsah çok takdir edilmişti. Fakat bir saat kadar sonra battığı yerden tekrar deniz yüzüne çıkınca, takdirler bir heyecan ve hayrete kalbolmuştu. Timsah bu sefer ağzını açıp durmuştu. Açılan ağzından rengârenk esvaplarla beş tane rakkas fırlamış, timsahın sırtına binerek raksetmeğe başlamıştı.

İbrahim Efendi'nin bu timsahına, on sekizinci asır başında tecrübe edilmiş ilk denizaltı gemisi olarak bakmak mümkündür."

Şair Seyit Vehbi'nin "Surnamei Hümayun" dan aktaran R.E. Koçu

Abdi tarihi'nden (1730) aktaran UZUNÇARŞILI (Osmanlı Tarihi, IV)

Damad İbrahim Paşa Sadaretin'de Kâğıthane suyunun iki taraflı, bir taraftan Sütlüce Karaağacı ve diğertaraftan Baharİye mevkiine kadar iki sıra yalı ve köşk bahçeleriyle süslenmişti, buralarda padişahtan başka vezir ve devlet ricalinin büyük masraflarla bezenmiş yalı ve bahçeleri vardı, yazın buraları İstanbul'un en neşeli eğlence yerleri olurdu. Padişah bir mevsimi Sa'dâbâd, Karaağaç ve Eyüp'te Valide Sultan yalısında geçirir, daha sonra ya Tersane bahçesine ye yahut Damad İbrahim Paşa'nın Beşiktaş'ta Çırağan'daki yalısına giderdi.

Sa'dâbâd ismi verilen Kâğıthane âlemleri halkın gözüne batmış ve İbrahim Paşa'nın kadınlara karşı fazlaca temayülü mübalâğalı dedikodulara sebep olmuş olduğundan, Kâğıthane, ve Alibeyköyü ve Karaağaç taraflarındaki eğlencelere karşı bir husumet belirmişti. İşte bu sebeple Üçüncü Ahmed'in saltanattan çekilerek I. Mahmud'un hükümdar olması üzerine bu mevkilere karşı kinlerini meydana koyan Patronacılar ve avam sınıfı İstanbul kadısı divanemeşreb İbrahim Efendi'nin teşvikiyle yüz yirmiyi mütecavız yalı ve köşkün yakılmasını istemişlerse de genç padişah bu işin önlenmesineçare olmadığını görerek:

—"Yakılmasına rızay-ı hümâyunum yoktur, düşmanlarımıza ve Hıristiyan âlemine karşı gülünç oluruz, ancak yıkılmasına müsaade ettim" diye hattı-ı hümâyun göndermek suretiyle yakılmasına müsaade etmemiştir, bunun üzerine padişahın Eyüp'te kılıç kuşanması esnasında:

—"Sa'dâbâd'da köşkü olanlar bilsinler, bugünden sonra üç güne kadar köşk sahipleri köşklerini yıksınlar"diye köşklerin yıkılması dellâllarla ilân edildi, fakat köşk sahiplerinden evvel ayak takımı hücum ederek ne kadar bina varsa hepsini yıktıkları gibi yetişmiş ağaçları bile keserek üç gün içinde o cennet gibi yerleri harabe haline getirdiler, İstanbul kadısı divane İbrahim Efendi de bu suretle icraatta bulunmuş oldu.

● *Degüstasyon, Beyoğlu'nun en ilginç lokantalarından biriydi ve Yahya Kemal, Arif Dino gibi kalburüstü müşterileri vardı.*

BİR TANIĞIN SEYİR DEFTERİNDEN

Salâh Birsel:

"İstanbul'da yeşil ortadan kaldırılıyor. Yeşil yok edilirse bir şehir ölür"

— Ülkü Demirtepe —

1919'da Bandırma'da doğan şair, romancı, deneme yazarı Salâh Birsel, 1948'de İstanbul Üniversitesi'nin Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Emekli olana dek pek çok görev değiştiren yazar, uzun süre TDK'de yönetici olarak da çalışmıştı. Salâh Birsel'in ilk ürünü 1937'de yayımlandı. Yaklaşık 50 yıl içinde çeşitli dergilerde çıkan şiir ve yazılarını başlıca şu kitaplarda topladı: Bütün şiirlerini içeren "Köçekçeler", "Şiirin İlkeleri" (3. basımı: 1971), "Kendimle Konuşmalar" (1962), "Kuşları Örtünmek" (1976), romanı "Dört Köşeli Üçgen", "Kurutulmuş Felsefe Bahçesi". Birsel, TRT ödülünü ve "Şiir ve Cinayet" adlı deneme kitabıyla TDK deneme ödülünü kazanmıştır. Genelde İstanbul'u merkeze alan "Salâh Bey Tarihi"nin bugüne dek bağımsız kitaplar halinde yayımlanan bölümleri şunlardır: "Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu" (1976), "Kahveler Kitabı" (1976), "Boğaziçi Şıngır Mıngır" (1979), "Sergüzeşt-i Nono Bey ve Boğaziçi" (1982) ve "İstanbul-Paris" (1983).

● *Salâh Birsel, son olarak "İstanbul-Paris" adlı kitabını yayımladı.*

— Sayın Salâh Birsel, sanırım sizin İstanbul yaşamınız, Mithat Cemal Kuntay'ın 'Üç İstanbul'undan sonraki döneme, yani 'DÖRDÜNCÜ İSTANBUL'a rastlıyor. Siz de bize 'Dördüncü İstanbul'u anlatır mısınız?

— İstanbul'a 1937 yılında geldim, bir yıl kalıp İzmir'e döndüm. 1940'ta yeniden geldim. Edebiyatçıların buluştukları, sohbet ettikleri edebiyatçı kahvelerinin çoğu Beyoğlu'ndaydı. Parmakkapı'da bir pansiyonda otururdum. Ben de edebiyat çevresine girdim. Bu dönem İstanbul'unda sanata, edebiyata karşı büyük bir yakınlık ve sevgi vardı.

İstiklâl Caddesi boyunca bir sürü kahve vardı; Nisuaz, sonradan Ankara Pastanesi diye ad taktıkları Petrograt, daha ilerde Beyaz Rusların işlettikleri Moskova Kahvesi, Moskova Kahvesi'nin yerinde şimdi bir banka şubesi var. İstanbul tarafında da kahveler vardı. Orhan Kemal'in oturduğu Meserret Kıraathanesi, Küllük Kahvesi... Küllük açık bir yerdi, Beyazıt Camii'nin meydana bakan tarafındaydı. Şimdi yok o kahve. Bu kahveler sanatçılara, özellikle gazetecilere destek olmuştur.

Bu yıllarda Beyoğlu kahvelerinin en güzel yanı, ağzına kadar dolu olmamasıydı. Bir masada bir kişi, öbür masada bir iki kişi, hepsi bu kadardı. Oturup rahatlıkla okuyabilir, yazabilirdiniz. Şimdi bunu bulamazsınız. Büyük bir nüfus patlaması oldu, kahveler hıncahınç doldu, daha da önemlisi kahveler ortadan kalktı. Belki yeni kahveler ortaya çıktı ama, bunlar eskilerinin yerini dolduramıyor.

— Kahvelerin niteliği de değişti galiba...

— Buna tam bir karşılık veremeyeceğim. çünkü şimdi gençler kahvelerde buluştuklarında ne yapıyorlar tam bilmiyorum.

— Kahve denilince, tavla, iskâmbil oynanan, çay-kahve içilen yerler anlaşılıyor. Yani kıraathane niteliği yok artık demek istiyorum.

— Benim sözünü ettiğim kahveler, prafa oynanan, altı kol iskâmbil çevrilen yerler değildi. Moskova Kıraathanesi'nin karşısında böyle bir kahve vardı, herkes çayını kahvesini içip tavlasını atardı. Bizim kahve geleneğimizde, kahvelerde nargile, kahve içilir, bir takım oyunlar oynanır. 1940'ların kahveleri bu tür kahvelerden gelmiştir. Benim anlattığım edebiyatçı kahvelerin adı ya pastane ya da kıraathaneydi.

Türkiye aşağı yukarı gelir bakımından pek farklılık göstermez. Çok zenginler de vardır ama sayıları fazla değildir. 19. yüzyılda kahvelerde zenginler, partal giyinişli bir takım kişilerle yanyana oturabiliyorlardı. Kahveler aslında çok demokratik yerlerdir, çayının,kahvesinin parasını verince bütün insanlar eşit olur orada. Bazıları kahveleri küçümser, insana orada üniversite eğitimi görmez ama bir kültür edinebilir, kafasını işletmeyi öğrenebilir.

— Gazetelerin, dergilerin okunduğu yer anlamına gelen 'kıraathane' sözcüğü ne zaman kahveler için kullanılmaya başlanmış?

— 19. yüzyılda başlıyor kıraathane sözcüğünün kullanımı. Bu tür yerlerde gazeteler okunur, hatta gazete ve kitap satılırmış, bir tür kitapçı dükkânı gibiymiş. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kıraathane adı yaygınlaşmıştır. Kıraathane deyince daha kaliteli kahveler anlaşılır olmuştur.

— Sizin döneminizde kıraathane niteliği taşıyan, edebiyatçıların toplandıkları öbür kahveler hangileriydi?

— Viyana Kahvesi, Löbon Pastanesi, Löbon'un karşısında Markiz Pastanesi, Tepebaşı'nda Tilla... Yine Beyoğlu'nda Lüksemburg Kahvesi de bunlar arasındaydı. Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Cahit Yalçın, Mehmet Rauf kuşağının kahvesiydi bu kahve. Halit Ziya burada otururdışarıdan geçenleri bir bir not ederdi. Löbon'da Edebiyat-ı Cedide'cilerin gittikleri kahveydi. Löbon'un geçmişi daha da eskidir. Ziya Paşalar, Şinasiler gelirmiş Löbon'a. Gerek o zamanlar, gerekse benim yaşadığım 1940'lar da bir edebiyat kahvesi geleneği vardı. Edebiyat kahvesi yerine 'Mahfil-i Edebî' denirdi bunlara. Bu toplantılar yalnız kahveler de değil, evlerde de yapılırdı. Bu dönemlerde edebiyattı önde olan. Çünkü, insanlar hayatlarını daha kolay kazanıyorlardı. Bir yerde küçük bir memursanız geçiminizi kolayca sağlayabiliyordunuz. Elli kuruş verdiğinizde içkili bir yemek yiyebiliyordunuz,bir lokantadan yirmibeş kuruşa çıkabiliyordunuz. Bir memur maaşı elli liraydı. Örneğin ben, pansiyona aylık on lira verirdim, günlük masrafım da ortalama bir liraydı.

— İstanbul o zamanlar daha kozmopolitti galiba.

— Hayır değildi, bu kahvelerde Rum, Yahudi ya da bir Ermeniyle hiç karşılaşmadım. Edebiyatçılardan başka bu kahvelere gelenler, Anadolu'dan malını satmaya gelip bir hafta on gün kalan hacı ağalardı.

Edebiyat kahvesi dediğim bu yerler belli saate kadar edebiyat kahvesiydi. Örneğin Nisuaz, belli saatten sonra bir kadın pazarı haline gelirdi. Malını satmış, para almış bu hacıağalar Nisuaz'a düşerlerdi. Bazen gündüzden gelirlerdi, geceyi beklemek için. Aynı şekilde kadınlar da geceyi beklemek amacıyla gelirler, çıkıp dolaşırlar, sonra yeniden gelip otururlardı.

— Aileniz İstanbul'a ne zaman geldi?

— Benden bir yıl sonra da onlar geldi.

— Nerede oturuyordunuz?

— Şişli'de İskete Sokakta, üç katlı bir apartmanda oturuyorduk. Alt katımızda ev sahibimiz otururdu.

— O günün komşuluk ilişkileri, günümüzdekinden farklıydı sanırım.

— Şimdiki gibiydi o zaman da. Gerçi apartmanlar küçüktü, böyle sekiz on katlı değildi, ama bu ilişkiler günümüzdekinden pek farklı değildi. Ben bu konuyu çok düşünmüşümdür. Aslında yaşam biçimleri kolay kolay değişmiyor. Şimdi yaşadığım çevre, çocukluğumdakinden farklı değil. Daha da gerilere gitseniz, yaklaşık aynı şeyleri görürsünüz, aynı insanlar, aynı dünya görüşleri.

— Benim çocukluğumdan bu yana bile çok şey değişti insan ilişkilerinde komşuluk ilişkilerinde. Özellikle büyük kentlerde, apartman yaşamında, insanlar bir üstünde oturan kişiyi bile tanımıyor olabiliyorlar. Eskiden olumlu, ya da olumsuz yönde, aile çevresinin dışındaki çevreyle yakından ilgilenilirdi. Şimdiyse buna çeşitli nedenlerden olanak bulunamıyor artık.

— Evet, ailemle yaşadığım küçük apartman da, annem ev sahibi hanımla görüşürdü. Biz hemen hemen hiç kimseyle görüşmüyoruz. Dediğiniz gibi apartmanlar küçük olduğu için yakın ilişkilere olanak bulunuyordu.

— Hatta mahalle ilişkileri bile söz konusuydu değil mi?

— Hayır, mahalle ilişkileri pek olmuyordu. O zamanki apartmanlar küçük de olsa, yine de mahallelerde bir apartman yaşam biçimi başlamıştı. İlişkiler ancak apartman içlerinde kurulabiliyordu. Mahalle ilişkileri müstakil ev düzeninde mümkün oluyordu. Biz İzmir'de Karşıyaka'da otururduk. Evimiz cadde üstünde olmasına rağmen, annem sokak içine kadar sarkardı, komşularıyla gider gelirlerdi.

— Siz Şişli'de oturduğunuz o dönemde sokak sakinlerini tanır mıydınız?

— Hayır tanımazdım, ama ben bu konuda ölçü değilim. Oldu bitti kafama uygun olanların dışında, ilişki kurmamaya çalışırım. karşımdaki edebiyatçı olacak ki, konuşup anlaşayım. Şiir yazdığım için, insanları inceden inceye incelemek gereğini duymadım. İnsanların diyaloglarını yakalamak gibi bir düşüncem olmadı hiç. Hikâyeciler daha dışa dönük insanlardır. Sait Faik, Orhan Kemal başkaları ne düşünüyor, bunları yakalamaya çalışırlarmış.

— Günümüz İstanbul'unda sahip olunan koşullara uygun kiralık ev bulabilmek oldukça güç. O zamanlar nasıldı bu durum?

— Her zaman istediğiniz yerde bir kat bulabilirdiniz. Kiralar da çok ucuzdu. Bir arkadaşım Şişli'de berhane gibi bir evde onbeş liraya oturuyordu. 1940'larda savaş başlamış olduğu için, pahalılık baş göstermişti. Biz otuz liraya İskete Sokakta bir ev bulmuştuk. Şişli Meydanı'ndaki evler dolmuştu artık.

— Eğlence biçimleri nasıldı o yıllarda, İstanbul'da?

— Sinemaya giderdik. Beyoğlu sinemaları otuzbeş kuruştu. Bir kilo etin fiyatı da otuzbeş kuruştu. oysa bugün etin fiyatı sekizyüz lira, sinemaya ise yüzyirmi liraya gidiliyor. Sinema o günlere oranla çok ucuz.

— Sinema, tiyatro seyircisinin kalitesinde olumsuz yönde bir değişme var mı sizce?

— Seyirci kalitesinde pek bir değişme yok. O zaman da sinemasına göre değişiyordu. Sinemaların prömiyerleri daha kaliteli olurdu. Emek Sineması'nın seyircisi biraz daha iyiydi.

— Sinemadan başka ne tür eğlence yerleri vardı?

— Sazlar, barlar vardı. Yazlık saz yerleri çoktu. Tepebaşı bahçesi, yazlık saz yeriydi. Hamiyet Yüceses ya da Safiye Ayla okurdu. tepebaşı'nda Alabanda Revüsü'nü sahneye koymuşlardı, başrolünü Safiye oynamıştı. Taksim'deki parkın yerinde bir yazlık bahçe vardı. Orada da Safiye okurdu. Eskiden eğlence yerleri büyükler içindi. Şimdi gençler, yaşlıları bir yana itip kendileri daha çok eğleniyorlar.

— Bugünkü İstanbul'da sizi en çok ne rahatsız ediyor?

— İstanbul'un pahalılığı. Bu yüzden insanlar içlerine kapanıyorlar, ilişkileri etkiliyor bu durum. Yani bencilleşiyorlar giderek insanlar. İstanbul güzelliğini yitiriyor. Gerçi İstanbul eskiden de güzel miydi, değil miydi, onun üstünde durmak gerek. İstanbul'u korumaktan söz ediyoruz. Nedir korunması gereken şeyler? Bunu iyi saptamak gerek.

Ahmet Hamdi Tanpınar, İbrahim Paşa Sarayı için şöyle yazar: "İbrahim Paşa Sarayı eşsiz bir belgedir. Şaşırtıcı derecede güzeldir, soyludur. Biraz hizmetle şıkır şıkır parlayan bir anıt olur."

Mehmet Halife'nin Tarihî Gılmani adlı kitabında ise, İbrahim paşa Sarayı ile ilgili tam tersi bir yargıya rastlıyoruz: "İstanbul'da bilinen, şöhret bulan sultanların, vezirlerin sarayları yüzyirmiden fazladır. Bunların her biri Şeddat yapısı gibiydi. Şeddat kavminden sonra böyle görülmedik, şaşılacak binaları kimse meydana getirmedi. Bu söylediğimiz sarayların en değersizi At Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayı'dır. En iyisi ise Süleymaniye Camii'nin altındaki Sultan Süleyman vezirlerinden Siyavuşpaşa Sarayı'dır."

Görüyorsunuz bir birinin tam karşıtı iki görüş. Bu gün korunacak yapıtları seçerken hangi görüşten yola çıkılacak?

— Gelecekte İstanbul'un nasıl olmasını isterdiniz?

— İstanbul camileri, çeşmeleri, meydanları, kayıkları, arabalarıyla Avrupalıların gözünde bir masal şehriydi, bir kişiliği vardı. En önemlisi de İstanbul'da yeşil ortadan kaldırılıyor. Yeşil yok edilirse bir şehir ölür. Kanlıca tepesini de bu arada öldürdüler. Doktorlar Sitesi diye bir site yaptılar. Yeşilliği yok ettikleri gibi, yapıların da hiç bir güzelliği yok. Tepe usturayla kazınmış dazlak bir adamın kafasına benzemiş. İstanbul kişiliksiz şimdi. Ben, biraz önce saydıklarımla eski İstanbul'u isterim.

S.O.S 5 KITA'DA S.O.S

En büyük kurtarma kampanyası: Philae Nubia'da Abu-Simbel

Nil tarih öncesinden günümüze dek suladığı topraklara hayat vermiş, sayesinde binlerle anlatılan yıllar boyu farklı kültürlerin serpilip yaşadıkları ve bize silik izler bırakarak ölüverdikleri bir bölgenin atardamarı olmuştur. Bunca farklı yaşama tarzı, dünyayı algılama biçimi arasından, ortak konu olarak çıkar karşımıza Nil.

Sularına yansımış serüvenlerden bilebildiğimiz ilki, Firavunlara ait 3000 yıllık bir öykü. Bu uzun dönem boyunca da yaşananların bir tanığı olan yapılar çıkmış ortaya: Saraylar, tapınaklar, en çok da mezarlar.

1959 yılında genç Mısır Cumhuriyeti öngördüğü kalkınma programı uyarınca Nil üzerinde bir baraj yapımına başlandığında, projenin bedelinin ne olacağı çarçabuk anlaşıldı. Assuan Barajı bittiğinde Nil'in sularını 62 metre yükselterek dev bir baraj gölü oluşturacak ve Abu Simbel tapınağını, birçok Nubia tapınağının yanı sıra sular altında bırakacaktı.

● *Mısır'da UNESCO'nun gerçekleştirdiği dev kampanyadan elde edilen olumlu sonuçlar, şimdi fotoğrafta görüldüğünden daha da kötü durumda olan Nemrud anıtları için neden elde edilemesin?*

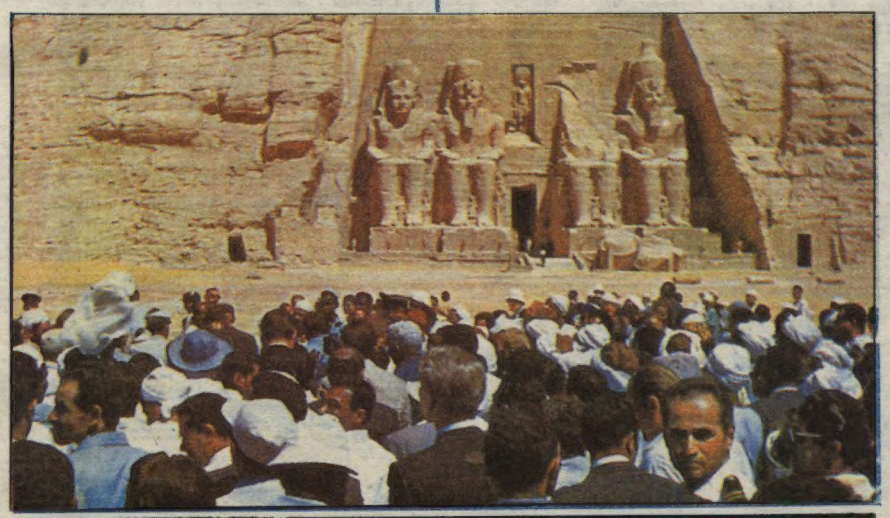

Nemrut Dağı'nın 2150 metrelik doruğundaki büyük boyutlu heykeller, antik Kommagene Krallığı'nın yöredeki sayısız kalıntısı arasında en tanınmışları. Onca yolu aşıp, zahmetle bu doruğa çıkan ziyaretçilerin ilgisi de genellikle yalnızca bu heykel gövdeleri ve onların yere düşmüş başları üzerinde odaklanır. Oysa doruğun doğu ve batı yönünde, iki kez yinelenen bu büyük boyutlu oturan tanrılar grubunun önündeki terasların çevreleri, daha küçük boyutlu, ancak bu alanın önemini açıklayan sayısız alçak gönüllü anıtla doluymuş bir zamanlar.

Bu dorukta kendi tanrılığını kanıtlama çabasında olan Kral I. Antiochos (İsa'dan önce 69-38), yalnızca kendini oturan büyük boyutlu tanrı heykelleri arasına katmakla kalmamış, her iki alanın çevresinedikiği sayısız rölyefli taş levhaya da,hem ana hem baba soyundan kendinden önce gelmiş geçmiş tüm atalarının suretlerini kazdırmış. Bu kral atalar,tanrılarla el sıkışırken resmedilmiş. Böylece kralın soyluluk ve tanrısallık konusunda eskiden gelen birhakkı olduğunu kanıtlamak istemiş.

Kumtaşından yapılmış levhalar kırılmış ve ufalanmış bir durumda olarak sağa sola saçılı duruyorlar. Oysa halen ayakta duran kaidelerine dikilebilirler. Daha doğrusu mulajları kaidelerine dikilirken, orijinalleri müzede koruma altına alınabilir.

Bu projenin ortaya koyduğu iki sorun, çözümü açısından son derece ilginçti: Kamu yararına bir yatırımdan vazgeçilmesi, enerjiden ve baraj gölünün sularının sağlayacağı verim artışından vazgeçilmesi anlamına geliyordu, suların yükselmesi de binlerce yıldır çöl koşullarına direnen tapınakların yok olması demekti. Uygulanan ve ilk elde akıllara durgunluk veren bir proje, üçüncü bir yol getirerek, bu ikili soruyu çözdü: Suların altında kalan bölgedeki tapınaklar, daha yükseğe taşınacaktı.

Barajın yapımına başlandığı yıl, Mısır ve Sudan hükümetleri UNESCO'ya başvurularak bir kampanya açılması talebini ilettiler. Böylece "Bütün zamanların en büyük arkeolojik kurtarma kampanyası" başlatılmış oluyordu.

Çalışmalar yirmi yıl sürdü. Bu süre içinde, yirmi iki tarihî eser sökülerek yeni bölgelere nakledildi. Tüm masraflar 30 milyon dolar tuttu ve büyük kısmını UNESCO üyesi devletler sağladı.

Çalışmaların nasıl bir titizlikle yürütüldüğünü anlatmak için, uzmanların gurur duyduğu Abu Simbel'den bahsetmek gerek. Asıl yerinin 60 metre yukarısındaki bir tepeye nekledilen tapınak 20-30 ton ağırlığında taş bloklardan meydana geliyordu ve sabah güneşi, tapınağın içinde, girişin tam karşısındaki dört heykeli eşit zaman aralıklarında aydınlatıyordu. Bu aytınlanma mevsimlere bağımlı oluyor ve her gün değişiyordu. Mevsim dönümlerinde yapılan ölçümler aydınlanma saatlerinin ve sürelerinin aynı olduğunu ortaya koydu. Kurtarma çalışmaları bittiğinde, tapınağın bulunduğu yer asıl yerinin özdeşiydi: Sabah güneşi binlerce yıldır aydınlattığı heykelleri aynı aralıklarda gene aydınlatıyordu.

Kurtarma projesinin ilk bölümü Abu Simbel çalışmaları başarıyla tamamlandı. Sıra yetmiş yıldır, yılın on ayı sular altında kalan Philae Adası'ndaki tapınağa gelmişti. Tapınakta kimler iz bırakmamıştı ki? MÖ 4. yüzyıldan MS. 7. yüzyıla dek geçen bin yılı aşkın zaman içinde, Romalılar, Hıristiyanlar, Müslümanlar, Mısırlıların bıraktığı tapınaklara yenilerini eklemişler, adayı bir açık hava müzesine çevirmişlerdi.

1902 yılında yapılan ilk Assuan Barajı adayı yılın on ayı sulara mahkûm etmişti. Mısır Tarihî Eserler Örgütü her yıl iki ay tapınağın durumunu incelemek üzere ekipler yolluyor, böylece eseri sulara bırakmamaya kararlı olduğunu ispat ediyordu. Ancak ikinci Assuan Barajı bittiği zaman, sular bu "Serap Adası"nı tümüyle basacaktı. Nitekim öyle de oldu. Bu kez su seviyesi daha düşük olduğu için, tapınağın yarısı kurtulmuştu, ama akılcı çözümler bulunmazsa, ada haritadan silinecekti. İkinci kez akılalmaz bir inatla çalışmalar başladı. Önce adanın çevresine 3000 adet çelik levha çakılarak bir kasa inşa edildi. Sonra içerideki sular pompalandı. Tapınaklar söküldü, küçük parçalar numaralandı ve tamamı akıntının 300 metre altındaki Agilkia Adası'na taşındı. Burada yeniden biraraya getirilen tapınak, uzun yıllar kendisini kurtarmaya çalışanları haklı çıkartacak bir güzellik abidesi olarak yeni yaşamına başlıyordu. Çalışmalar 1972 yılında başlamış yedi yıl sonra, Agilkia'ya ağaçların dikilmesiyle son bulmuştu.

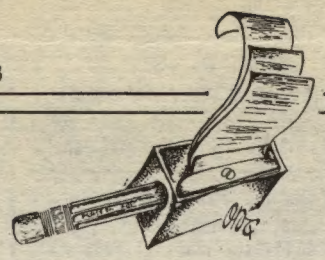

Prof. Dr. Semavi Eyice

İstanbul'da Bizans sanatı

Erken çağlarda ilk insanların Haliç'in en yukarı tarafında Alibey deresi ile Kâğıthane deresi dolaylarında yaşamış olduklarına ihtimal verilebilir. İstanbul'un öncüsü olan ilk şehir Byzantion ise Sarayburnu'nda kurulmuştur. İlkçağ'ın İstanbul'undan bugün görünürde bir iz yoktur. Roma İmparatorluğu'nun bir şehri olduğunda İstanbul'da bazı önemli yapıların yüksekliğini biliyoruz. Bunların başında araba yarışlarının yapıldığı Hippodrom geliyordu. Ayrıca Romalılar, şehrin su ihtiyacını karşılayacak bazı tesisler de yapmışlardı. Trakya'daki kaynaklardan getirilen su, İstanbul'un ortasında bir su kemerinden (Bozdoğan su kemeri) geçirilerek, Bayazıd'daki bir büyük çeşmede akıtılmıştı. Şehrin büyütülmesi dördüncü yüzyıl başlarında İmparator I. Constantinus zamanında oldu. Sınırları İngiltere içlerinden Basra Körfezi'ne kadar uzanan Roma İmparatorluğu artık sarsılmaya başlamış ve bu devleti Roma'dan idare etmenin güçlüğü kendisini belli etmişti. Hıristiyanlığı serbest bir inanç olarak ilân eden I. Constantinus, İmparatorluğa yeni ve ikinci bir başkent olarak Byzantion yani İstanbul'u seçmişti. Burası stratejik bakımdan kolay savunulur bir yerdi ve Batı - Doğu arasındaki kara ile Güney - Kuzey arasındaki deniz yollarının kavşak noktasında bulunuyordu. Ayrıca Roma'nın çok tanrılı inanca sıkı sıkıya bağlı ve üstelik iyice bozulmuş topluluğunun da çok uzağında idi. Constantinus şehri eskisine nisbetle daha büyüterek etrafını ve eskisine nisbetle daha geniş bir alanı içine alan yeni bir sur duvarı ile çevirdi, evvelce başlanan Hippodrom'un yapımını sürdürdü ve burayı uzaklardan getirttiği anıtlarla süsletti. Kendi adına büyük oval biçimli bir meydan (forum) yaptırarak ortasına da kendisi için bir anıt diktirdi. Evvelce üzerinde Constantinus'un heykeli olan bu anıt bugün Çemberlitaş olarak bilinen eski eserdir. Ayrıca Hippodrom ile deniz arasındaki kesimde bir İmparator sarayının temelini attırdı. Yeni İstanbul'un açılış töreni 330 yılında olmuştu.

Yeni Roma (Nova Roma) veya İkinci Roma (Deutera Rome) olarak adlandırılan İstanbul sonra bu kurucusunun adını alarak Konstantinopolis adıyla tarihe geçecektir. Constantinus'dan sonra Hıristiyanlaşmış bir Roma şehri olarak gelişen İstanbul'da ilk Ayasofya kilisesi yapılmış, büyük kamu binaları ile birlikte büyük meydanlar düzenlenmiş ve bunları süsleyen anıtlar da dikilmiştir. Bunların en önemlisi Bayazıd'daki Forum Tauri veya Thodosiacum idi. Bu meydanın muhteşem zafer takı gibi girişi vardı ve bir köşesinde dışı kabartmalarla süslü büyük bir anıt yükseliyordu. Bu girişin temelleri ve parçaları bugün Şimkeşhane'nin önünde görülebilir. Herhalde 1509 depreminde yıkılan anıtın parçaları ise Bayazıd hamamı temelinde kullanılmıştır. Roma'nın dev ölçüleri seven tutumunu simgeleyen boyu 40 m.'yi aşan Arcadius anıtı da başka bir meydanı süslüyordu. Kaidesi bugün Cerrahpaşa'da dar bir sokakta evlerin arasına sıkışmış olarak durmaktadır. İmparator Marcianus için 5. yüzyılda dikilen çok daha mütevazi bir anıt ise Fatih'deki Kıztaşı'dır. Bu meydanları bağlayan ana cadde ise, İlkçağ Akdeniz şehirleri mimarisi geleneğine uygun olarak iki tarafı direkli olarak yapılmıştı. Roma İmparatorluğu 395'te Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmış Batı'daki bölümü pek az sonra yok olurken Doğu parçası modern tarih bilimi uzmanlarının Bizans İmparatorluğu olarak adlandırdıkları devlet olarak 1453'e, İstanbul'un Türkler tarafından fethine kadar uzun bir hayata sahip olmuştur.

İmparator II. Theodosius (408 - 450) yıllarında İstanbul'un bir daha büyütülmesine gerek duyuldu. Kara tarafında bugün görülen, Marmara'dan Haliç'e uzanan surlar yaptırıldı. Ortaçağ askeri mimarisinin en kuvvetli tahkimatı olarak kabul edilen bu surlar bir hendek, alçak bir ön sur ile daha yüksek bir esas sur olmak üzere üç kattan meydana gelmiştir. Askerî güçleri kadar estetik güzellikleri de olan bu surlar arkasında İstanbul, tarih boyunca kendini emniyette duymuştur. Kara tarafı surlarının bir çok kapısından bir tanesi tamamen mermerden yapılmıştır. Altın kapı denilen bu giriş, İmparatorların zafer yolunun başı idi. Türk devrinde iç tarafı bir duvar ve kuleler ile çevrilerek Yedikule hisarı olmuştur.

İmparator Justinianos(532 - 537) yıllarında daha önce iki defa yanmış olan Ayasofya'nın yerine Anadolulu iki mimarın eliyle şimdiki Ayasofya'yı yaptırdı. Üstü o devre kadar görülmemiş çapta bir kubbe ile örtülü olan bu büyük kilise dev ölçüleri ile Roma mimarisinin, Hıristiyanlaşmış bir biçimde iddialı geleneğini sürdürüyordu. Çeşitli yerlerden getirilmiş malzeme ve devşirilmiş parçalar ile muhteşem bir görünüm alması sağlanmış tonozları mozaiklerle süslenmişti. Ancak Ayasofya'nın bugün görülen figürlü mozaiklerinin hepsi de İkonolazma denilen resim düşmanı dönemin 842'de kapanmasından sonra yapılmıştır. Bu mozaiklerin bir kısmı Türk devrinde üstleri açıkken ancak 18. yüzyıl ortalarında tamamen kapatılmıştır. Doğu Roma veya Bizans imparatorlarının, çeşitli bina, salon, bahçe, avlu, kilise vs.'den meydana gelen Büyük Saray'ı Hippodrom'dan denize kadar uzanan alanda yapılmıştı ve adeta şehir içinde bir şehir gibiydi. Fakat 11. yüzyıldan itibaren bu saray ihmal edilmeğe başlanmış, şehrin Kuzeybatı köşesinde surlara bitişik olan Blakhernai mahallesindeki saray kompleksi tercihe başlanmıştır. Fetihde tamamen yıkık halde olan Büyük Saray'dan sadece bazı mahzenler ile, deniz kıyısında bir pavyonun pencereli cephesi ve Sultan Ahmet Camii arkasında bir avlunun mozaik tabanı kalmıştır. İmparatorların 1453'e kadar kullandıkları Blakhernai saraylarından ayakta kalan Tekfur Sarayı denilen bina ise, üç katlı güzel bir yapıdır. Renkli taşlarla süslü cepheleri ile Bizans saray mimarisinin ayakta kalmış tek örneği olarak sanat tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Bizans dönemi içinde şehrin İlkçağ sonlarındaki görünümünü aynen koruduğunu sanmak çok yanlış olur. Ortaçağ Akdeniz şehirlerinin hepsi gibi, İstanbul da karanlık dar sokakları, küçük evlerin arasında yükselen özel sarayları, duvarlarla çevrili ve içleri ağaçlarla kaplı bahçelerin ortasında yükselen manastırları ve sayıları yüzlerce olan irili ufaklı kiliseleri ile değişik bir hüviyete bürünmüştür. Eski forumlar bozulmuş, anıtlar ihmal edilmiş, direkli caddelerin sütunları yıkılarak yerlerine ağaçlar dikilmişti. Trakya'dan gelen su yolları hem depremlerle bozulduklarından hem de Batıdan gelen akınlar tarafından tehdit edildiğinden artık ihmale uğramış, su ihtiyacını cevaplamak üzere sarnıçların yapımına önem verilmişti. Bunlardan irili ufaklı 50-60 tanesi bilinir. En büyükleri Yerebatan ve Binbirdirek sarnıçlarıdır. İhtiyaç arttıkça bazı binaların bodrumları da su geçirmez harç ile sıvanarak sarnıç haline getirilmiştir. İstanbul'un altında başlıbaşına bir âlem teşkil eden, bugün çoğunluğu kuru olan bu sarnıçlardan son yıllarda pek çoğunun yıkılıp kaldırılması, büyük kısmının da görülemez halde oluşu veya bozulup bazı fonksiyonlar almaları yüzünden şehir ilgi çekici bir tarihi özelliğini kaybetme yolundadır.

Bizans dönemi boyunca yapılan kiliselerden elli kadarı Fetih'den sonra peyderpey cami veya mescid haline getirilmişti. Fakat bunların hepsi de sağlam ve kullanılır bir halde Türklerin eline geçmiş değildi. Bazıları yarı yıkık bir harabe durumunda idi. Yeni yapılan Padişah Sarayı'nın en dış duvarı (Sur-ı Sultanî) içinde kalan büyük Hagia Eirene kilisesi, İç Cebehane olmuştu. Fatih Sultan Mehmed ünlü Pantokrator manastırını ve kilisesini (Zeyrek Kilise Camii) medreseye, Pantepoptes manastırı ve kilisesini imaret'e (Eski İmaret camii), eski adı kesinlikle bilinmeyen bir manastır ve kilisesini de Kalender dervişlerine mahsus zâviyeye (Kalenderhane Camii) çevrilmişti. Sonraları devlet ileri gelenleri de bilhassa II. Bayazıd (1486 - 1512) yıllarında, boş kalmış pek çok kiliseyi cami veya tekke - zâviyeye çevirdiler. Bunlar arasında 461 yılında yapıldığına göre İstanbul'un en eski Hıristiyan binası olan, Studios manastırı kilisesi (İmrahor İlyas Bey Camii) ilk Hıristiyan mimarisinin güzel bir örneği olarak özel bir değere sahiptir. Iustinianos'un yaptırdığı H. Sergios ve Bakkhos Kilisesi (Küçük Ayasofya Camii) ise, merkezî planlı mimarisi ve içindeki süslemesi bakımından dikkati çeker. Saf Bizans kilise mimarisini aksettiren içi bir haç biçiminde olan yapılardan Gül Camii, Atik Mustafa Paşa Camii, Mesih Paşa veya Bodrum Camii, Eski İmaret Camii örnek olarak gösterilebilir. Yukarıda adı geçen Pantokrator Manastırı kilisesi olan Zeyrek Camii ise 12. yüzyılda yapılmış ve birbirine bitişik üç kiliseden meydana gelmiş büyük bir yapıdır. Burada son yıllarda muhteşem bir mozaik taban süslemesi bulunmuştur. Bizans tarihinin son dönemine ait kiliselerden Andreas Manastırı kilisesi, (Kocamustafapaşa Camii), Pammakaristos Manastır kilisesi (Fethiye Camii), Lips manastırı kilisesi ise Fenari İsa Camii olmuştur. Her üçünde de yeni bir yapı düzeni kullanıldığı bu kiliselerden son ikisi de bitişik yapılar halindedir. Bu kiliselerde bilhassa dış cephelerde taş ve tuğladan renkli bir bezemenin kulianıldığı görülür. İstanbul'da eski adı bilinmeyen bir kilise olan Vefa Molla Gürani Camii'nde, son Bizans dönemine işaret eden mozaikler bulunmuştur.

Fethiye Camii'nin yanındaki ek kilise olan mezar şapelinde kubbe ve tonozları güzel mozaiklerle kaplıdır. Fakat son Bizans dönemi duvar süslemesinin en göz kamaştırıcı örnekleri Khora Manastırı kilisesi olan Kariye Camii'ndedir. Türk devrinde kısmen üstleri kapatılmayan bu mozaik ve fresko resimler 14. yüzyıl başlarına aittir ve üslûpları bakımından Bizans resim sanatında Rönesans akımının daha önce başladığına işaret ederler. İstanbul'da bunların dışında on-on iki kadar küçük kilise veya kilise kalıntısı daha vardır ki, bunlar da mescid haline getirilmiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda çeşitli sebeplerle bunların yarısı ortadan kalkmış veya kalkmak üzeredir.

Şehirin Haliç'in karşı yakasındaki parçası olan Galata ise, ayrı bir gelişme göstermiştir. Burada Bizans eseri bir şeye rastlanmaz. Galata, bugün pek belirsiz izleri kalmış surları, meşhur kulesi ile 14. yüzyıldan itibaren bir Ceneviz şehri olarak büyümüştür. Burada yapılan Katolik kilise ve manastırlarından bir tanesi, San Domenico kilisesi Fetih'den sonra Arap Camii olmuştur. Galata'nın kendisi ise çok yakın tarihlere gelinceye kadar bir Akdeniz İtalyan şehrinin görünümünü korumuştur. Büyük inşaatlar bu karakteri çok kısa zamanda hızla yok etmiştir.

● *Surlar, İstanbul'un Bizans döneminden kalma en önemli "tanık"larıdır.*

Yaşlı İstanbul için genç düşler (10)

Abdullah Öğülmüş

İstanbul'da gerçekleştirilen çevre düzenlemelerinin kısa zamanda tamamlanmasına yeni ulaşım ağının katkısı büyük olmuştu.

...Yenikapı'dan başlayıp, Ayazağa'daki hayvan bahçesi önünden, Büyükdere'deki Olimpiyat Köyü'ne dek uzanan İstanbul tünelinin iki ayrı kolu daha vardı. Bunlardan biri Halkalı, öteki ise Pendik'e dek uzanıyordu. Yenikapı - Söğütlüçeşme arasında yapılan sualtı tüp demiryolu sayesinde tünel bütünleşmiş, Pendik'ten tünele binenlerin, hiç inmeden Büyükdere ya da Halkalı yönüne gitmeleri, üstelik 10 - 15 dakikalık bir zamanda gitmeleri ekonomiye olduğu kadar İstanbulluların sağlığının düzelmesine de ciddi çözümler getirmişti.

Tünel, otobüs, vapurla yapılan ulaşım hizmetleri Ulaşım Ofisi tarafından yürütülüyor ve günde 4 milyon insan taşınıyordu. Özel otomobillerle taşınan insan sayısı ise 80 - 90 binlere düşmüştü. İş günlerinde birçok insanın ulaşım için toplutaşın araçlarını seçmesi, cadde ve kaldırımların otomobil mezarlığına benzemesini önlemiş, ulaşımı yaya olarak gerçekleştirmek isteyenler rahat etmişti.

Ulaşım Ofisi 2000 yılında da Eminönü - Bakırköy, Kadıköy - Üsküdar yönünde tünel yapacak, böylece İstanbul'da nüfusun tümüne yakını rahat ve çabuk, üstelik ucuz ulaşmak için toplutaşın araçlarını seçecekti.

Ulaşım Ofisi İstanbul'a dıştan gelenleri de düşünerek, oto terminalini Ayazağa'da daha önce yanan ormanlık bir alana kurmuştu. Boğaziçi ikinci köprüsünün çevre yolu kentlerarası oto terminalinin yanından geçiyor, tünelin Ayazağa istasyonu da terminale çok yakındı. Bu nedenle İstanbula karayoluyla ulaşanlar, 10 - 15 dakika da istedikleri semte varabiliyorlardı.

...Düşüme göre, Ulaşım Ofisi'nin günlük gelirinin yarısı bakım masraflarına giderken, yarısı da Ulaşım Ofisi tarafından kurulması tasarlanan ulaşım taşıtları ve gereçleri sanayi için yaratılan fona aktarılıyordu..

● *Yüksek Kaldırım, İstanbul'un bir zamanlar lumpenleşmemiş eğlence merkezlerinden biriydi ve sokağın "üslûbu" son derece özgün sayılırdı.*

ŞEHİR, TARİH, KÜLTÜR

Yirminci yüzyılın ilk yarısında İstanbul'un eğlence hayatına egemen olan yer adlarından birkaçı: Park Otel, Abdullah, Löbon, Degüstasyon, Novotni, Kervansaray, Haylayf, Atlas, Tilla... Kitaplardan, anı metinleri ve tanıklıklardan edinebildiğimiz izlenimler, dünün "keyif" anlayışı üzerine üstünkörü de olsa bilgi edinmemizi sağlıyor. Ne yazık ki, pek çok konuda olduğu gibi bu çerçevede de bir sürekliliik sağlayamamışız: Cumhuriyet dönemi ile birlikte, içinde yaşanılan toplumsal/iktisadi koşulların yörünge değiştirmesi eğlence hayatımızı da kökten etkilemiş: Mutfak geleneğimiz geniş ölçüde çözülmüş ve yerini lahmacun imparatorluğuna bırakmış; kahvelerde meddahlığın bir uzantısı olan toplu sohbetlerin ve nargile fokurtularının yerini okey taşlarınınki almış; televizyon, sinema ve tiyatro salonlarını boşaltmış, gece kulüplerinin ve pastanelerin yerini, Cemal Süreya'nın deyişiyle "lunapark beğenisiyle döşenmiş" birtakım loş mekânlar tutmuştur.

Bir toplumun eğlence anlayışı onun kültürel donanımıyla düz orantılı bir gelişim izler. Dünyanın büyük başkentlerinden hiçbirinde, İstanbul'daki eğlence kültürü kopukluğunu yaşamazsınız: Geleneksel olandan da, evrensel olandan da aynı anda ve aynı oranda yararlanılır o gözde şehirlerde. Şüphesiz yavan, yarı ölgün şehirler de vardır aralarında. Ama, İstanbul gibi imparatorluklara başkent, çeşitli kültürlere merkez, sürgünlere ve aykırılara yurt olmuş, buna karşın mirası böylesine hovardaca harcanmış, çarçur edilmiş bir şehir yoktur.

Kültür mirasının korunması, tek bir düzlemin konusu gibi görülmemeli. Yalnızca anıtları, tarihî çevreyi, şehir dokusunu korumak diye bir şey yoktur. Abdülhak Şinasi Hisar'ın mezarını yaptırtmadan, Osmanlı yemeklerini yeniden gündeme getirmeden, neden hâlâ pastane olarak kullanılamadığını anlayamadığımız Markiz'i açmadan, İstanbul'un yeraltı kültürünü "sağlığa kavuşturmadan", Park Otel'i bir an önce şehre kazandırmadan... Belli bir şehir bilinci oluşumundan dem vuramayız. Eğlence kültürü, denilip geçilir çoğu zaman. Bu, oysa, yalnızca bir şehrin değil, tüm toplumun en önemli atardamarlarından biridir. Sanat ve bilim de, toplumsal hoşgörü ve ekonomik açılım da bu atardamarın paralelinde gelişip serpilir. Bir yerde sürekililik ve gelişim sağlanamıyorsa, bilelim ki başka yerlerde de sürekililik ve gelişim sağlamak mümkün değildir.

Türk toplumu, çağdaşlık sürecinin içinde, eğri-doğru bir yörünge çizme uğraşı veriyor. Eğlenme anlayışımız da köklü değişiklikler geçirecekti, kaçınılmaz olarak: Video, diskotek, "pub", self-service dışarıdan; kebapçı, "aileye mahsustur", göbek havası içeriden kuşattı yaşadığımız hayatı. Doğal bütün bunlar, gerisinin gelmesi de: Çin lokantaları açılacak elbette, elbette "paket servisi yapılır" anlayışı yaygınlaşacak, "hazır yemek" satan dükkânlar çoğalacak. Aktarın yerini bakkalın, bakkalın yerini süpermarketin alması da eşyanın mantığıdır bir yerden sonra.

Bütün bunlar, bütün bu değişim belirtileri, şüphe yok ki doğrulanabilir işaretlerdir. Bir koşulla: Değişim çarpıklığı peydahlamaz, işlevi ve anlamı henüz tüketilmemiş bir yerleşik kültür, bir tür vandallıkla yok edilmezse.

Enis Batur

Profil

Hoca Ali Rıza (Üsküdarlı)

İstanbul'da 1864 yılında doğdu, aynı yerde 1930 yılında öldü. Bıraktığı sayısız tablo ve suluboya ile resimde ardından birçok sanatçıyı sürükleyebildiği bir ekol oluşturdu. Küçük yaşta başladığı resme Harbiye sıralarında Nuri Paşa'nın denetiminde devam etti. Doğayı resmedişiyle öteki Türk ressamlarından ayrılan Hoca Ali Rıza, yaşadığı çevreyi, onu en çok etkileyen ayrıntıları aktardığı bütünlüğü içinde anlattı. Bu ayrıntılar, alçakgönüllü kesitlerdi: Üsküdar'ın ara sokaklarındaki sakin evler, sokaklar, çeşmeler, onun tablolarının asıl konusu oldu.

Şehir anahtarları

Stupa

Çoğunlukla Budist kültürünün mimarî özelliği olan *Stupa*, Hint kökenli tüm kültürlerin yaşadığı bölgelerde rastlanan bir yapıdır. İlk olarak bir din büyüğünün ölümü üzerine yapıldığı sanılmaktadır. İçinde ölünün kutsal eşyaları durur. Bir yarımküre biçimindeki yapının içi kalın örülmüştür. Kimi zaman gerçek bir tümülüs olarak, içi dolu inşa da edilir. Tepesindeki lotüs çiçeği tomurcuğu biçimindeki terasta duran testilerde, mevsim dönümü yağmurları toplanırdı.

Stupalar Hindistan'da 12. yüzyıla dek yapılmışlardır. Tibet'teki benzer yapılarda mimarî özellik değişmiş, yapılar bir çan biçimini alarak adları *çörten* olmuştur.

Bir kitap

Le Corbusier gözüyle Türk mimarlık ve şehirciliği

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını olarak çıkan (1983) kitabın yazarı Prof. Enis Kortan. Yazar önce Le Corbusier'nin mimarlık yaşamını kısaca anlattıktan sonra, ünlü sanatçının Türk Mimarlık ve Şehircilik izlenimlerini aktarıyor ve tartışıyor. Bu izlenimleri edindiği seyahatinin 1911 yılına rastladığını ve sanatçının o yıllarda henüz tanınmamış, genç (24 yaşında) biri olduğunu belirten Prof. Kortan, Le Corbusier'nin İstanbul, Bursa, İzmir gibi şehirlerden not defterine çizdiği taslaklara da bol yer ayırmış. Türkiye'ye ikinci gelişinde Atatürk'e bir de "İstanbul İmar Planı Önerisi" sunan sanatçının, ilgili girişiminin belgeleri de kitaba eklenmiş.

Le Corbusier'nin eserleri dünya çapında yankı uyandırmış, kitapları bu ilgiyi daha da önemli bir tartışma ortamına yöneltmiştir. Bazıları şunlardır: *Yeni Anlayış-Pürizm* (1920), *Bir Mimarlık Anlayışına Doğru* (1923), *Şehircilik* (1925).

Değişen İstanbul için albümler X

1 *Valde Sultan Camii'nin önünde kayıklar, balıkçılar ile bütünlenen, yüzyıl başından pitoresk bir görünüm.*

2 *Bu kartpostal, İstanbul'un doğal çevre açısından neleri yitirdiğini açıklıkla gösteriyor. Altında "yazısız" yazan karikatürler gibi vermeliydik bu fotoğrafı.*

3 *Kıyı boyuna egemen olan bu yerleşme dokusu, Haliç'e inen sırtlardaki ahşap evlere borçluydu yarattığı uyumu. Fener'de bir görünüm sunan bu kartpostal da yüzyıl başındandır.*

4 *Bu siyah-beyaz fotoğrafta Haliç'ten geleneksel bir görünümle karşıkarşıyayız. Bugün, kayığın çamur deryasına saplanıp kalması sıradan bir olay sayılıyor.*

5 *Şemsiyeli adamlar, kadınlar, çayırda koşturan çocuklar, kayık ordusu... Tüm bunlar bizden uzaklaşalı yarım yüzyıl oluyor neredeyse.*

1

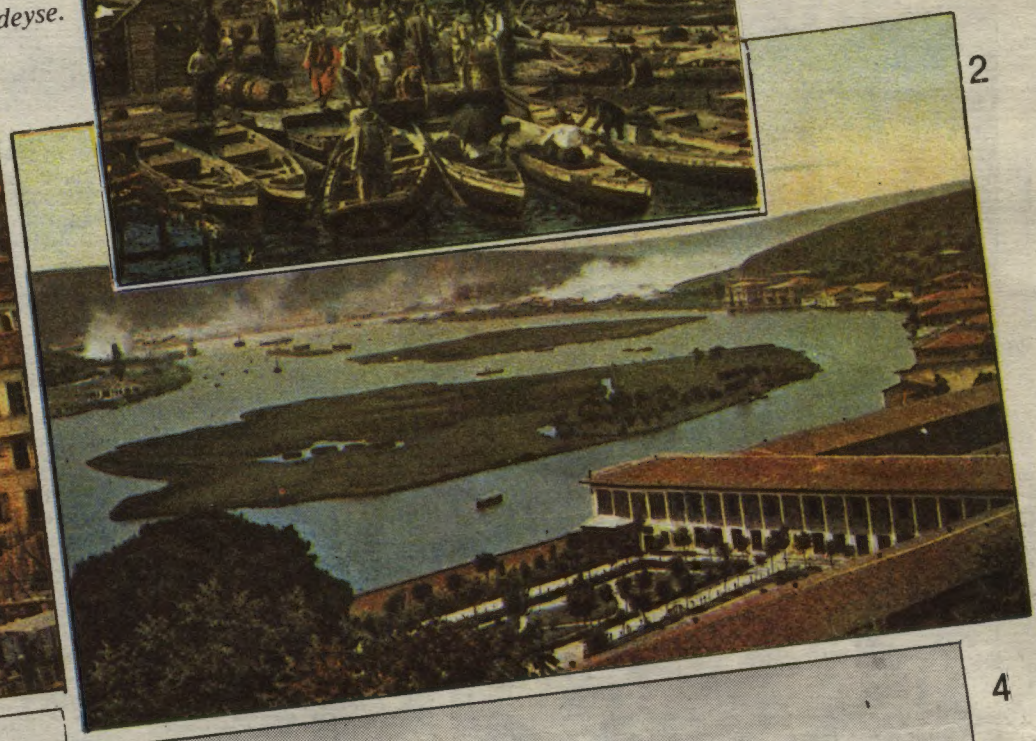

2

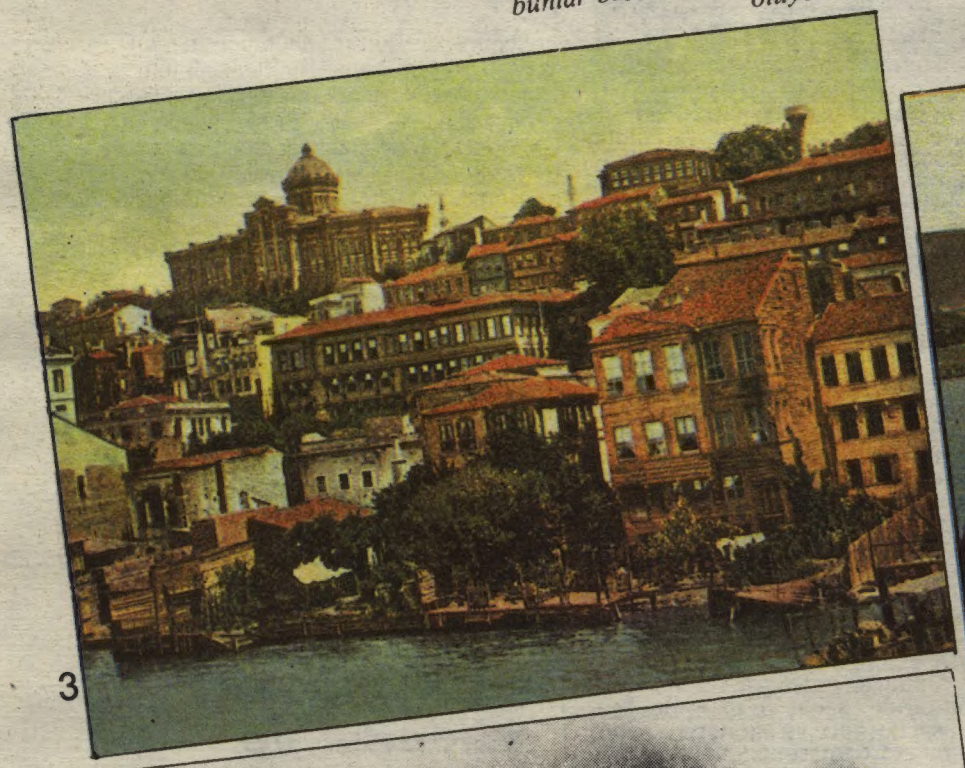

3

4

5

— *Kartpostallar Nezih Başgelen arşivindendir.*